

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Філологічні зошити. Літературознавство:

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ
НАУКОВИХ СТАТЕЙ

ВИПУСК IV

Рівне – 2016

ББК 83
Ф 54
УДК 82

Філологічні зошити. Літературознавство: зб. студ. наук. ст. Вип. IV / ред. кол. О. М. Кирильчук [та ін.]. – Рівне : РДГУ, 2016. – 99 с.

У збірнику вміщені студентські наукові розвідки, результати бакалаврських та магістерських досліджень з актуальних проблем українського літературознавства, теорії літератури, компаративістики та методики викладання української літератури. Матеріали збірника можуть бути використані науковцями, студентами, вчителями-словесниками.

Рекомендовано до друку рішенням кафедри української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 4 від 6 квітня 2016 р.)

Рецензент:

ШАНЮК В.І., кандидат філологічних наук, доцент (Національний університет водного господарства і природокористування).

Редакційна колегія:

ЗАХАРЧУК І.В., доктор філологічних наук, доцент;
БЕСТЮК І.А., кандидат філологічних наук, доцент;
КИРИЛЬЧУК О.М., кандидат філологічних наук, доцент (головний редактор);
КРУПКА М.А., кандидат філологічних наук, доцент;
ТХОРУК Р.Л., кандидат філологічних наук, доцент.

ЗМІСТ

ГУЛЯ ОЛЕНА Естетична унікальність малої прози Юрія Косача.....	5
ГІЛЬ ЛЮДМИЛА «Позичений чоловік» Євгена Гуцала у контексті української химерної прози	10
ЗАРУБА ОКСАНА Феномен матрициду в українській літературі «розстріляного відродження»	14
КИРИЛЬЧУК ЮЛІЯ Досвід війни у контексті етнічного наративу (на прикладі роману А. Кузнєцова «Бабин Яр»).....	18
КРУПКА ЛЮБОМИР Радянське минуле в Сергія Жадана: ностальгія чи розрив.....	25
КУЗЬ ІНЕСА Психіатрична лікарня як простір випробування (на основі роману «На протилежному боці від добра» Василя Рубана)	30
ЛЯСКОВЕЦЬ ЮЛІЯ Література в осяганні травми: голодомор і культурна пам'ять.....	35
МАКСИМЧУК ІВАННА Руйнація особистості як результат негативного впливу соціуму (на прикладі роману «Причепа» Івана Нечуя-Левицького та «Люборацькі» Анатолія Свидницького).....	40
МИКИТЮК НАТАЛІЯ Митець і влада в тоталітарному суспільстві (за романом-тетралогією Докії Гуменної «Діти Чумацького Шляху»)....	44
НЕЧИПОРУК КАТЕРИНА Екзистенція вибору в інтелектуальному романі «Недуга» (1928) Євгена Плужника	48
ОРЛОВСЬКА ОРИСЯ Містично-детективна ніша у моделях сучасної української прози	52
ПАХНЮК КАТЕРИНА «Предание о Гаркуше» в системі читацьких інтересів XVIII – початку XIX століття.....	59

РЯБУШИЦЬ НАТАЛІЯ Часопросторовий вимір прози Миколи Гоголя.....	66
САЙКО ОЛЕНА Художній конфлікт особистості і суспільства у романі Сергія Жадана «Депеш мод».....	71
САХНЕВИЧ ТЕТЯНА Жіноча історія гріхопадіння (за повістю Оксани Забужко «Казка про калинову сопілку»).....	76
СОБЧУК ЛЕСЯ Микола Хвильовий як літературний персонаж роману Уласа Самчука «Темнота».....	82
ЧУБИК ВІТА Моделювання жіночих персонажів у прозі Марії Матіос (на прикладі повістей «Солодка Даруся» та «Москалиця»).....	91
ЯРОШ ТЕТЯНА Звукові імпресії у «Valse mélancolique» Ольги Кобилянської	95

Любомир Крупка

Науковий керівник – канд. філол. наук Кирильчук О. М.

РАДЯНСЬКЕ МИНУЛЕ В СЕРГІЯ ЖАДАНА: НОСТАЛЬГІЯ ЧИ РОЗРИВ

У статті досліджується функціонування трьох часових площин: минулого, сучасного та майбутнього у романі «Депеш Мод» Сергія Жадана. Особливий акцент робиться на з'ясуванні ідейно-художнього наповнення категорії минулого, яка постає визначальною в творі й реалізується на рівні культурного простору, характеристики персонажів, проблематики.

Ключові слова: розрив, ностальгія, пострадянське суспільство, іdealізм, герой.

The article examines the functioning of three planes of time: past, present and future in the novel «Depeche Mode» by Sergei Zhadan. Particular emphasis is placed on clarifying the ideological and artistic content of the past category, which is determinative in the work and is implemented in cultural space, description of characters and problems.

Key words: gap, nostalgia, post-Soviet society, idealism, hero.

У сучасній літературі все виразніше звучить тенденція повернення до радянського минулого з метою його переосмислення. Більшість цих творів зображують тодішні реалії з пострадянської перспективи. Тобто, на думку О. Левченко, відбувається реінтерпретація, яка звільняє конкретні історичні факти від нав'язаних ідеологічних оцінок перехідного періоду 90-х років ХХ століття. При цьому використовувався прийом перекодування колективної пам'яті, яка через ідеологічне перерізування зазнає істотних змін [5, 5-7].

Інтерпретація сюжетів радянської історії здійснюється молодими письменниками, для яких події минулого позбавленні іdealізму та пафосності, а відображають лише болючий досвід та травматичні спогади. Найяскравіше такі тенденції проявляються у творчості Сергія Жадана, зокрема у його романі «Депеш Мод». Частково цей твір уже аналізувався у літературознавчому полі (Т. Гундорова, О. Левченко, Я. Поліщук), проте мотив радянського минулого не був у центрі дослідницької уваги, що і визначає актуальність нашої роботи.

Дію в романі «Депеш Мод» письменник розподілив на три часові виміри: минуле, сучасне та майбутнє. Такий підхід реалізується на рівні культурного простору, характеристики персонажів, проблематики твору (конфлікт батьків та дітей).

Лейтмотивом у творі звучить музичний супровід групи «Депеш Мод», що ідентифікується із забороненими у радянському суспільстві гуртами. Вони поширювали рок-музику, яка конфліктувала із тоталітарною ідеологією і суперечила її культурній моделі. Назва роману увиразнює зв'язок між культурною британською групою та молодими людьми на символічному рівні. Цей рівень зображує дух свободи, яка виявляється у

захопленні молодими людьми мотивами західноєвропейського колективу. Музика у романі наскрізно пов'язана з відчуттям свободи, життєвим вибором та інтерпретацією минулого.

У романі «Депеш Мод» Сергій Жадан зображує специфіку існування людей в пострадянському суспільстві. Проблема суспільства полягає в тому, що воно не може вирватись із жорстоких реалій буденності. Герої твору не спроможні змінити власне життя, а змушені виживати. Відкинувши всі моральні принципи, вони залишаються безініціативними, не спроможними на власний вибір. «Роман про молодість, із якою не можливо розлучитися і від якої не можна відмовитися, нехай вона була і в радянській час. Ідеться про привласнення минулого, що перестає бути порожнечою» [3, 220-221].

У центрі твору життєві історії молодих людей, які, на нашу думку, уособлюють типових героїв того часу. «Друзів у мене досить багато, це навіть не компанія, скоріше такий дружній колектив симулянтів, які намахують усіх вербувальників і роботодавців, ми живемо в кількох сусідніх кімнатах на одному поверсі, спимо де попало, я навіть не всіх знаю, справжній друг тут один – Вася Комуніст, інші – публіка більш-менш випадкова, хоча теж наші друзі, вони то з'являються, то зникають, інколи їх набивається на нашому поверсі більше десятка, інколи – я сам по кілька діб блукаю коридорами, вилізаю на дах і дивлюсь навколо. Нам усім по 18-19, переважну більшість моїх друзів уже повиганяли з навчання, вони тепер або безробітні, або займаються нікому не потрібними речами» [4, 39]. Герой роману постає не здатним на жодні дії, оскільки займає споглядальну позицію. Він оцінює своє місце у суспільстві, створює нові соціальні зв'язки з оточенням та набирається життєвого досвіду.

В образі Собаки постає типовий представник маргінального суспільства, який втратив всі традиційні світоглядні орієнтири. Саме безперспективне існування і є його життєвою моделлю. «Собака успішно й безтурботно просирає свої молоді роки, аж раптом друзі-рекламники затягнули стабільно безробітного Собаку в нетрі рекламної індустрії, простіше кажучи, взяли кур'єром у відділ реклами своєї газети. Собаку ламало, але він тримався і ходив на роботу. Користі він приносив мало, але добре вже те, що десь вважався людиною, сам він особливо цим ніколи не переймався, ну, та друзі на те вони й друзі, щоби правити в грубий контактний спосіб твій соціальний статус, я від початку говорив, що надовго його не вистачить, але мене не слухали, казали нічого, він нормальний загалом хлопець, йобнутий трішки, але нічого, нічого погоджувався я, нічого. Собаки вистачає днів на десять» [4, 8]. Письменник, поставивши його у ситуацію вибору – жити за загальноприйнятою схемою: мати матеріальне забезпечення, перспективну роботу, соціальні зв'язки, прогнозоване майбутнє, – продемонстрував кардинально інші життєві цінності персонажа, який свідомо обирає маргінальний статус, але водночас, отримує безграничну свободу, що, зрештою, виявляється самоціллю.

Кардинально іншим постає Какао. Цей невпевнений та сором'язливий чоловік зовсім не схожий на своїх товаришів. Він втілює тип «зайвої

людини», яка в силу обставин опинилася у цьому товаристві. «Какао — донбаський інтелігент. Себто, його мама працює в бібліотеці на якійсь шахті. Какао товстий, і ми його не любимо, він до нас натомість тягнеться, ну, в нього й виходу, за великим рахунком, іншого немає, хто стане водитись із донбаським інтелігентом. Хоча в нього є ще якісь знайомі в місті, окрім нас, якісь музиканти, очевидно, такі самі піжони, як і Какао, коли він із ними зустрічається, то приповзає додому на рогах, накачаний портвейнами, і завалюється спати. В Какао є пісочний костюм, у якому він схожий на повного мудака, він його майже ніколи не знімає, ледь не в душ у ньому ходить; коли накачується портвейнами і приповзає додому, завалюється в ліжку просто в цьому костюмі, багатофункціональна штука виходить — костюм донбаського інтелігента» [4, 42]. Автор наголошує, що його «інакшість» вибудовується, насамперед, на рівні зовнішньої презентації, проте вона лише ілюструє світоглядну відмінність. Його місце у товаристві визначається непересічним життєвим досвідом, який проявляється у романі через переповідання різноманітних історій. У такий спосіб оприявлюється багатий внутрішній світ героя, що і становить основу його індивідуальності.

Важливу роль в романі відіграє жіночий персонаж. Маруся — дівчина з великим життєвим досвідом, намагається допомогти товариству остаточно не втратити зв'язок із реальністю. «Маруся — це такий типу місток із зовнішнім світом, власне, від неї я вперше в житті довідався, що таксівкою, виявляється, можна користуватися не лише коли запізнюєшся на вокзал, чи коли тебе п'яного довозять додому — а просто так... І це при тому, що вона молодша за нас. Їй усього лише років 16» [4, 131]. Жіночий образ виконує функцію посередника між життям оповідача та життям суспільства, адже саме через неї він дізнається про інший світ, який населяють «школи» та «муніципальні служби». Завдяки Марусі герої почуваються не такими самотніми. Через її прихильність друзі забувають про свої щоденні турботи, безперспективне майбутнє та втрачене минуле.

У романі кожен герой намагається діяти відповідно до своєї життєвої програми. Для них не існує мети, до якої потрібно прагнути, а в пріоритеті лише цілковита бездіяльність. Таким чином виникає конфлікт між бажаним та дійсним: «...в принципі я можу робити будь-що, ну, майже будь-що, але тут така проблема — що я не хочу робити нічого, мені так природніше, хоча не всі це розуміють, така проблема» [4, 130].

Через докладні описи життя персонажів письменник зображає катастрофічний стан тогочасного суспільства, яке нагально потребувало змін. Проте діяльність головних героїв спрямована виключно на самозбереження, адже йдеться про елементарну потребу вижити в складних умовах перехідного суспільства, де в пріоритеті «перманентний похуїзм»:

«Я не розумію, — кажу я крізь сон, — чому все-таки перманентний похуїзм?

— А тому, — говорить Чапай і щасливо посміхається до мене з-поза трансгалактичних променів, — що все по хую: бабки — по хую, система планування — по хую, інвестори — по хую, міністерство — по хую, — він,

схоже, завівся, – держава – по хую, транснаціональні корпорації – по хую, спайка капіталу – по хую, сфери впливу – по хую, розширення ринку на схід – по хую.

– Мирний космос – по хую, – додає Вася.

– Безсумнівно, – серйозно говорить Чапай, і всі замовкають» [4,121].

Сергій Жадан у зв'язку з конфліктом сучасного і минулого зображує проблему поколінь. Радикальна трансформація суспільства 90-х років ХХ століття кардинально впливає на свідомість героїв. На фоні zdegradovanogo суспільства зі зміщеними культурними та екзистенційними цінностями, герої приречені шукати себе, опираючись винятково на власний досвід. Старше покоління не змогло захистити своїх дітей, запропонувати адекватні орієнтири в житті, а натомість залишило їх осторонь, без засобів до існування та з травмованою психікою.

У романі життєва парадигма батьків піддається нищівній критиці. Молодше покоління відкидає цінності старшого, як такі, що втратили актуальність, більше того, завдають шкоди сучасному. Йдеться про інтерпретацію радянської історії, яка ідеалізувалася комуністичною пропагандою: «Ось так, мені немає кому навіть сплавити зовні цілком пристойний бюст Молотова, члена цк, блядь, як я живу і для чого? Для чого все це? вся ця боротьба за виживання? гра на утримання рахунку? для чого все це? мені зараз 19, через 5 років, якщо я не помру від побутового триперу, мені буде всього-на-всього 24, Гайдар у цьому віці вже навіть полки не водив, що я буду робити в 24? чи будуть у мене полки? і якщо будуть – куди я їх поведу?» [4, 130]. Письменник зображує розпач героя роману, який не в змозі щось змінити в своєму житті. Його вічні запитання створюють відчуття замкненості та приреченості. Він не вірить у власне майбутнє, яке бачиться сірим та безперспективним.

Батько, як такий, у романі відсутній, натомість показано тінь батька Марусі в образі бюсту Молотова. «Маруся підходить до мене, розглядає Молотова, проводить руками по його обличчю і каже:

– Добре. Я його візьму. Він мені подобається - він схожий на мого тата. У нього така сама хуйня на кителі.

– Це не хуйня, – кажу я. – Це орден Леніна»[4,148].

Схожість батька та Молотова переносить оповідь у вимір дитинства Марусі. Вона пригадує батька-полковника через його відзнаки та нагороди, наголошуючи на їх непотрібності. Ці нагороди залишилися в минулому, при цьому нагадуючи про себе лише пафосними званнями.

Мати у цьому світі теж відсутня, «її спровофанізували попсовою любов'ю, майже ідентичною людоджерству» – зауважує Т. Гундорова [2, 166].

Несприйняття минулого провокує героя на роздуми: «Раптом думаю про Марусю, як вона там, думаю, сидить, мабуть, на балконі, обійнявши свого Молотова, котрий схожий чимось на її тата-генерала. Чому вона не може ось так сидіти зі своїм татом? Що їй заважає? Не знаю, просто коли ти маєш квартиру з видом на муніципалітет і гараж з, хай і розхучаченим, але

все-таки жигульом, ти перестаєш помічати такі речі, розумієте, про що я, перестаєш їх сприймати, для тебе куди природніше обіймати мідний бюст Молотова, члена цк, аніж свого власного, живого тата, така фігня» [4, 226]. Оповідач не приймає сучасну модель цінностей людини, яке воліє краще залишитись разом з бюстом, аніж зі справжнім батьком. Саме в цьому конфлікт поколінь, який виявляється через розбіжності світоглядів.

Залишаючи всі проблеми у минулому, оповідач сподівається на майбутнє: «Все могло бути лише так, так і ніяк інакше, та навіть так – воно могло й не бути, велике щастя, що все відбулось бодай якось, склалось більш-менш, адже, якщо відверто, я навіть на це не розраховував, я не розраховував ні на що, я не вірив, що все це може розмотатись і тривати далі, в мене завжди було відчуття того, що все може закінчитись швидко і просто – просто тепер і просто тут. Тому що тепер і тут – в 19, на безнадійній лаві, я знаю, в що я віритиму через 10 років, я знаю, в що я віритиму, і я так само знаю, в що я вірити не буду, думаю для мене в цьому випадку мало що зміниться, є речі, які не змінюються, очевидно, саме вони й стосуються віри» [4, 221]. Говорячи про своє життя, оповідач акцентує силу власної віри, яка спроектована у майбутнє.

Отже, у романі Сергія Жадана «Депеш Мод» письменник характеризує героїв у трьох вимірах: минулому, сучасному і майбутньому. Минуле зображується через ситуацію ностальгії за прожитими роками. Так, герої часто пригадують своє дитинство, яке ідеалізується. У сучасності персонажі стикаються з цілою низкою невирішених проблем та внутрішніх протиріч. Сучасне життя показане як шлях випробувань, які роблять їх сильнішими. Цей часовий пласт вказує на те, що все у житті відбувається «тут і зараз». Майбутнє в думках героїв бачиться оптимістично, адже воно уже позбавлене тиску минулого.

Джерела:

1. Гнатюк О. Прощання з імперією: Українські дискусії про ідентичність / О. Гнатюк. – К. : Критика, 2005. – 528 с.
2. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний посмодерн / Т. Гундорова – К. : Критика, 2005. – 263 с.
3. Гундорова Т. Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми: статті та есеї / Т. Гундорова. – К. : Грані-Т, 2013. – 548 с.
4. Жадан С. Депеш Мод. Роман / С. Жадан ; післямова Павла Загребельного. – Харків : Фоліо, 2004. – 229 с.
5. Левченко О. Текст культури в пошуках автора : Масова свідомість і художня культура у тексті радянської культури (за матеріалами тексту і кіно) / О. Левченко – К. : ДЦТМ ім. Леся Курбаса, 2006. – 302 с.
6. Поліщук Я. Ревізії пам'яті : літературна критика / Я. Поліщук. – Луцьк : ПДВ «Твердиня», 2011. – 216 с.